Ştefan CUCU

VALORI UMANE IN OPERA LUI OVIDIU

Omul, ca „măsură a tuturor lucrurilor" (pantón métron ánthropos) – după cunoscuta expresie a sofistului Protagoras – se află şi în centrul creaţiei ovidiene, căci Sulmonezul surprinde, în scrierile sale, tăiri, sentimente profunde, etern-umane. De fapt, întreaga existenţă a lui Ovidiu poate sta sub semnul terenţianului adagiu: „Sunt om şi nimic din ceea ce este omenesc nu îmi e străin" (**Homo sum: humani nihil a me alienum puto**). [1]

Personajele ovidiene din **Heroide** şi **Metamorfoze** şi-au pierdut caracterul hieratic, solemn, specific epopeii şi poemelor mitologice tradiţionale şi au căpătat dimensiuni fireşti, adânc omeneşti, renunţându-se la idealizarea, la schematizarea lor, după anumite canoane. Putem vorbi de o permanentă tendinţă a lui Ovidiu de a demitiza, de a desacraliza spaţiul mitologic şi istoric traditional. Demitizarea şi, în acelaşi timp, umanizarea personajelor se face mai ales prin intermediul Erosului.

Dintre valorile umane ovidiene menţionăm câteva: iubirea (**amor**), prietenia (**amicitia**), omenia (**humanitas**), iubirea faţă de pământul natal (**patriae dulcis amor**).

Ne vom opri, în rândurile următoare, la una dintre valorile morale ovidiene: omenia.

După cum se ştie, termenul latinesc **humanitas** este plurivalent, bogat în semnificaţii. El este luat astăzi mai ales în accepţia ciceroniană şi renascentistă de „cultură, educaţie, cultivarea mintii, formaţie spirituală, viaţă civilizată", studiu, literatură, arte". Dar, iniţial, **humanitas** se referea la tot ceea ce ţine de om, adică: fire, natură umană, caracter, sentimente omenesti", însemnând, totodată : „speţă umană, omenire".

Humanitas avea însă şi un sens moral şi psihologic, cu următoarele conotaţii: „bunătate, bunăvoinţă, altruism, generozitate, blândeţe, înţelegere, omenie, politeţe, eleganţă, fineţe".

La Ovidiu, termenul apare cu ambele sensuri: cel de „educaţie prin cultură, prin literatură şi arte" şi cel de "bunătate, compasiune, omenie".

Ca şi Cicero, in **Pro Archia poëta**, Sulmonezul este convins că arta îi umanizează, îi transformă pe oameni. Într-o epistolă adresată lui Graecinus, el afirmă, cu convingere:

„Adde quod ingenuas didicisse fideliter artes,
Emollit mores, nec sinit esse ferox". [2]
(Căci artele frumoase – pasiunea ta cea mare –
Asprimea o alungă şi inima-mblânzesc).
(Trad. Th. Naum) [3]

Omenia – ca valoare psiho-morală – apare mai ales în Ponticele ovi-

https://biblioteca-digitala.ro

diene. Poetul latin consideră acest nobil sentiment ca ceva firesc, izvorând din natura umană. În epistola adresată regelui trac Cotys, el spune, în chip aforistic:

„Conveniens hominum est hominem servare voluptas" [4]

(A-i ajuta pe oameni e-a omului plăcere).

In acest context, **humanitas** echivalează cu **magnanimitas, liberalitas**.

Dar generozitatea trebuie arătată la momentul potrivit, când îl poți ajuta pe cineva care se află în restriște, nu atunci când este prea târziu. Într-o epistolă adresată lui Rufinus, Ovidiu face următoarea reflecție:

„Gratique officio, quod mora tardat, abest". [5]

(De-un bine nu mă bucur când prea târziu mi-l faci).

După cum se știe, în acest sens, la romani circula proverbul: „Bis dat qui cito dat" [6] (Cine dă repede dă de două ori).

Humanitas poate echivala uneori cu **misericordia**, „omenia" fiind identificată, în acest caz, cu „mila, compasiunea".

Descriind asprimea geților, Ovidiu le scoate în evidență totodată omenia, capacitatea de a înțelege suferința cuiva:

„Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
Sed tamen hi nostris ingemuere malis" [7]
(Nu este neam mai barbar pe lume decât geții,
Și totuși, chiar și geții durerea mea o plâng).

De fapt, adevărații „barbari" – în sensul modern al cuvântului – erau foștii prieteni ai lui Ovidiu, cei care aveau inima împietrită față de imensa sa suferință, față de nefericita sa soartă. Auzind despre dușmănia, ura sau totala indiferență manifestată față de el de mulți dintre cei rămași la Roma, poetul exclamă, cu amărăciune și revoltă:

„Nec mala te reddunt mitem placidumve jacenti
Nostra, quibus possint illacrimare ferae ?" [8]
„Mitius est lasso digitum supponere mento;
Mergere quam liquidis ora natantis aquis". [9]
(Când ar putea să-mi plângă și fiarele de milă,
Pe tine-a mele chinuri deloc nu te-mblânzesc ?;
Ești om de omenie ? Ajuți înotătorul
Și capul lui în valuri nu i-l cufunzi mai rău).

Dar omenia, blândețea nu trebuie confundate cu lipsa de energie, de voință; ele se pot îmbina cu fermitatea, cu intransingența, așa cum reiese dintr-un fragmet din Pontice. [10]

În scrisorile din exil ale lui Ovidiu, **humanitas** echivalează de multe ori, cu **clementia** și cu **venia**, însemnând „omenia" în acest context. „iertare, îndurare, clemență". Ovidiu se referă mereu, după cum se știe, la clemența manifestată față de el de împăratul Augustus, omenia acestuia fiind amplificată, exagerată în mod intenționat de către poet, cu scopul de a obține, până la urmă, iertarea deplină și rechemarea sa din exil. Iată câteva versuri semni-

https://biblioteca-digitala.ro

ficative:

„His precor exemplis tua nunc, mitissime Caesar,
Fiat ab ingenio mollior ira meo !
Illa quidem iusta est, nec me meruisse negabo:
Non adeo nostro fugit ab ore pudor.
Sed,. nisi peccassem quid tu concedere posses ?
Materiam veniae sors tibi nostra dedit". [11]
(Și eu la tine Zeus, cu-nchinăciune vin,
Cu cântecele mele mânia să-ți alin !
Sunt pedepsit pe sfânta dreptate și nu pot
Minți să simt rușinea roșind obrazu-mi tot,
Dar cum mai poți iertarea s-o dai, de n-am greși ?
Te-arată-a mea osândă cât de milos poți fi !).
(Trad. Eusebiu Camilar).

De fapt, avem de-a face cu o pseudo-clemență, o pseudo-omenie.

Neinduplecarea, lipsa de înțelegere, de omenie a impăratului (**inhumanitas**) se metamorfozează, sub pana lui Ovidiu, in **humanitas**, **clementia**, in sensul in care Eriniile (zeițele răzbunării) erau numite „Eumenides" (Zeițele Binevoitoare), cu speranța că, in felul acesta, vor putea fi induplecate.

NOTE

1. **Heautontimoroumenos**, actul I, scena 1.
2. **Ex Ponto**, II, 9, v. 47-48.
3. Vom folosi, in continuare, traducerea lui Theodor Naum, din volumul: Ovidiu, **Tristele. Ponticele.** București, 1972.
4. **Ex Ponto**, II, 9, v. 39.
5. Ibidem, III, 4, v. 52.
6. Vezi: **Latine dicta. Citate și expresii latinești**, București, 1992, p. 27.
7. **Ex Ponto**, II, 7, v. 31-32.
8. **Tristia**, V, 8, v.5-6.
9. **Ex Ponto**, II, 3, v. 39-40.
10. Ibidem, IV, 6, v. 31-32.
11. **Tristia**, II, v. 27-32.

https://biblioteca-digitala.ro